

Smedens Erindringer

Af Villiam Mortensen, Lodbjergvej 54, Ørum

Artiklen er blevet til som en omskrivning af de erindringer, forhenværende smedemester Herluf Andersen, Hurup, efterlod sig, da han døde. Herluf nåede før sin død at uddybe stoffet for mig. I artiklen er jeg nok gået ind i den sproglige form, men det har været mig magtpåliggende efter bedste evne at bevare substansen i ”smedens” fortælling. Læseren skal kunne høre ”æ sme” sig det, han faktisk sagde.

Fire brødre gift med fire søstre.

Jeg blev født den 5. maj 1909 i Hurup. Den 9. april 1923 blev jeg konfirmeret, og dagen efter købte jeg pipe og tobak. I årene fremover var jeg storryger, og det lige til den dag, Johanne ikke syntes, jeg brød mig om det mere. Jeg blev gift med Johanne i Ydby kirke den 5. september 1937. Pastor Alfred Christensen, Boddum, viede os. Han havde også i sin tid konfirmeret Johanne.

Vi var fire brødre, som blev gift med fire af Kirstine og Niels Jensens døtre. Niels Jensen ernærede sig som vognmand på Draget. Jeg var for øvrigt den, der valgte sidst, men jeg blev først gift.

Det var svært for Johanne og jeg at finde et sted at bo, så Johanne måtte bo hos mine forældre de fire år, hun gik efter mig. Om dagen havde hun noget løst arbejde, og så hed det sig, at hun sov på divanen om natten.

En Chevrolet lastbil lastede 1200 kilogram.

Den første maj 1923, kom jeg i lære hos min far. Jeg skulle være grovsmed, men jeg ville hellere have læst teologi. Jeg var egentlig ikke særlig religiøs, men der har jo været mange præster i min slægt, og så interesserede jeg mig for græsk historie og mytologi, samt andre beslægtede emner. Jeg vil tro, min bror Ejnar og jeg var mellem de allersidste rigtige landsbysmede, som fik lært smedehåndværket fra bunden. Vi lavede plove, harver, vogne, smedede sko og søm, samt bygningsbeslag og beslag af alle mulige og umulige arter. Endog en rigtig svingplov lavede vi. Den skulle bruges til hedeopdyrkning.

Når vi skulle på teknisk skole, måtte vi op på den gamle kommuneskole. Klasseværelset, som var kakkelovnsfyret, var oppe på kvisten. Her sad vi 5 aftener om ugen fra klokken 7 til

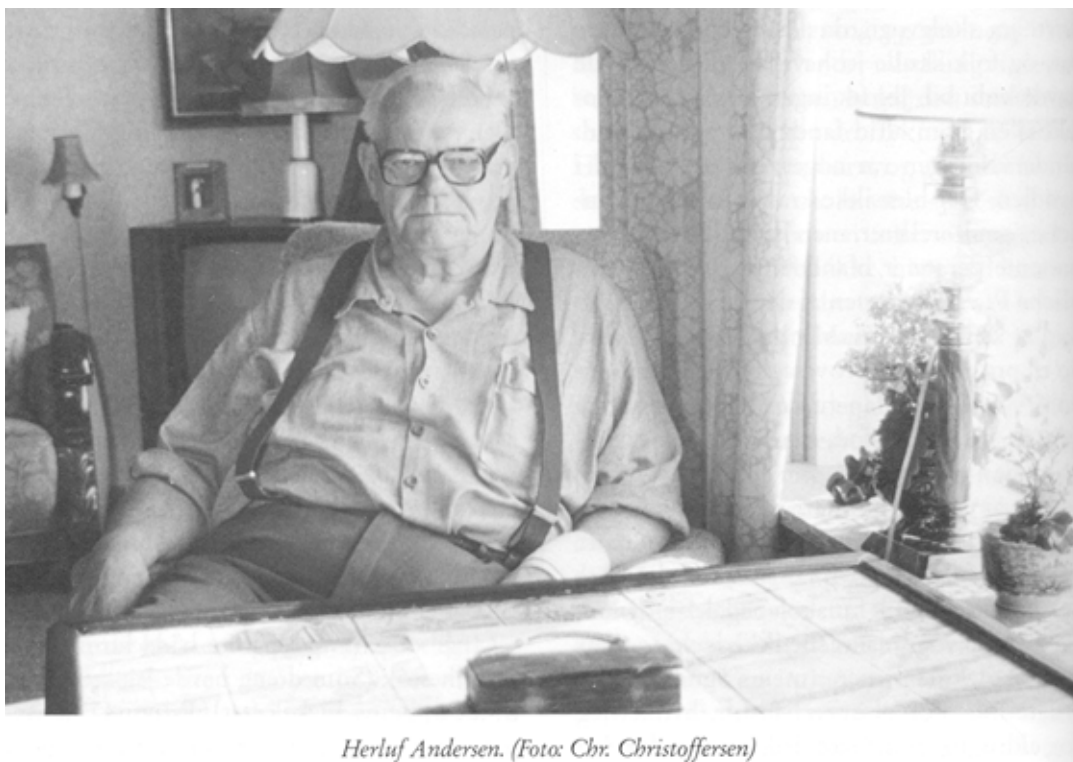
klokken 9 i 6 vintermåneder. Førstelærer Johannes Kappel, Hurup Kommuneskole, underviste i dansk. Sognefoged Th. Agerholm underviste i gammel dansk bogholderi, og arkitekt Thorvald Jensen, søn af Hans Jensen, tog sig af teknisk tegning og geometri. Ved hvert års afslutning var der udstilling af elevarbejder, og Hans Jensen holdt den samme afslutningstale år efter år. Teknisk skole var Hans Jensens hjertensbarn, og uden ham ville der ingen teknisk skole være. Jeg skal lige nævne, at Adolf Sørensen underviste mig i frihåndstegning. Jeg ved ikke, hvor god han var til at tegne, men jeg lærte da i det mindste, hvordan det ikke skal være, og det har gavnet mig resten af livet.

I min læretid havde jeg undertiden problemer med en af smedesvendene, Peder Knattrup. Han tævede mig, hvis der var noget ved arbejdet, som gik ham imod. En dag fik han et raserianfald, fordi nogle drenge havde brugt de kroge, vi hængte udsalgsvarer i ude på gaden til at slynge i. Jeg stod ved essen med essekvasten i hånden. (En essekvast er en stump sæk, sat fast i en stump sammensnoet rundjern. Den lå altid i essevandtruget, så den hele tiden kunne være slaskvåd). Jeg må indrømme, at jeg slog ham et par gange med kvasten, hvorefter jeg smed ham op i hjørnet, hvor hestegødningen lå. Siden den dag er jeg aldrig nogensinde blevet truet.

Da det blev dårligere tider for smedehåndværket, begyndte min far at handle med maskiner, og senere bevægede han sig ind på vand, varme og sanitetsområdet. I 1926 gik han endog ind i autobranschen, idet han påtog sig underforhandling af Chevrolet person- og lastvogne. En Chevrolet lastvogn lastede sine 1200 kilogram, men det kan vel ikke imponere nogen i dag, hvor man kører med 47-48 tons.

Min far ville, at min uddannelse skulle være i orden, så han sendte mig i læretiden på kurser i materialelære på Teknologisk Institut i København. Da jeg skulle til at reparere biler, deltog jeg i kurser på GM samlefabrikken i København.

Efter at jeg i 1927 havde fået kørekort, blev jeg lånt ud til forskellige vognmænd til såvel lastvogns- som hyrevognskørsel. Endvidere kørte jeg skolevogn, da der ingen kørelærere var, og folk skulle jo have kørekort, når de havde

Herluf Andersen. (Foto: Chr. Christoffersen)

købt bil. Jeg fik ingen betaling for skolekørslen, som altid fandt sted i min fritid.

Undervisningen var noget, der fulgte med i handlen. Der blev ikke krævet særlig uddannelse som kørelærer, men jeg havde flere prominente personer blandt mine elever. Dora Miehe Pfænnner, var en af dem. Hun lærte aldrig at køre baglæns. Min far tog hende selv op til prøven. Den prøvesagkyndige var Majbom i Thisted. Han turde ikke lade hende dumpe, så hun bestod, men hun satte sig aldrig siden bag et rat.

Det var en stor pestilens at være kørelærer, så jeg var lykkelig, den dag Ejnar fik kørekort og kunne afløse mig. I 1931 fik vi solgt flere hyrevogne, som fik sat skolepedaler i, og heldigvis ville vognmændene ikke have os til at køre skolekørsel mere, men vognmændene brugte mig som reservechauffør, hvilket jeg dog aldrig fik andet end drikkepenge for. Jeg husker således en køretur, som jeg kørte for Landstinget. Gartner Kr. Madsen skulle til Madstedgård, velsagtens et bryllup. Jeg var indstillet på at køre hjem og hente gartneren siden. Men nej, her var flere chauffører. Vi skulle alle blive at spise. Det blev anset for at være for dyrt at lade os køre hjem. Vi blev anbragt i et rum ved siden af bryggerset, vist nok pigekammeret. Om eftermiddagen var vi chauffører en tur ovre på fugleøen Madstedborg. Efter aftensmad og aftenkaffe påbegyndte vi velfodrede hjemkørslen.

Selv fik jeg efterhånden kørekort til alt, hvad der med lodder og trisser kunne gå rundt: personvogn, rutebil, lastvogn med påhæng samt motorcykel med sidevogn. De professionelle kaldte det et ratholderkort.

I mit næringsbrev kom der senere til at stå ”Smedemester” og ”Mekaniker”. Selv fandt jeg, at smedehåndværket stod mit hjerte nærmest, men det var arbejdet med lastbilerne, jeg brugte mest tid på. Jeg lavede beslag til lad og reparerede bremses. Da det hydrauliske tippelad dukkede op omkring 1950, kom dette under mit domæne.

Folk kaldte mig ”Smeden” eller ”æ Sme”. Der var ikke nogen, der kaldte mig Herluf.

Mit livs smedearbejde udførte jeg ved Hurup kirkes udvidelse i 1928 og ved Ydby kirkes restaurering i 1930-31. Min far var mester, Ejnar og jeg var svende, og bror Børge var lærling. Ejnars arbejde var det smukkeste. Det gjaldt især de små ting som låse og dørnøgler. Han havde evnen til at se, hvordan det skulle laves. Børge blev ekspert i at slå med forhammeren.

I Hurup kirke blev der skåret to nye fløje og en ny himmel til prædikestolen. Dette arbejde blev udført af en af byens snedkermestre. Jeg sagde til provst Dahl, at byens håndværkere vel også kunne påtage sig at reparere krucifikset, når de kunne reparere både himmel og prædikestol. (Som dreng havde jeg set krucifikset oppe på kirkeloftet). Provst Dahl svarede, at han havde

leveret krucifikset ind på Nationalmuseet. Jeg bemærkede, at så var der sgu' ingen, der fik det at se mere, hvorefter provsten og jeg ikke var på talefod i lang tid. Mange år senere blev der sat nye malerier i altertavlen. Malerierne er udført af kirkekunstneren Sven Havsteen Mikkelsen. Man afdækkede nu alle de blyindfattede vinduer i koret med persienser. Maleren mente ikke, malerierne kunne tåle lyset. Jeg mente, at når de gamle malerier havde kunnet holde i flere hundrede år, måtte det være en forkert maler, som havde lavet de nye. Jeg kan ikke bedømme selve malerierne, men jeg har kritiseret vinduesafdækningen overfor en af Menighedsrådets medlemmer, hvilket vi ikke blev uvenner over.

Da jeg i 1988 var ved Ydby kirke, så jeg, at beslagene på døren mellem kirken og våbenhuset var intakte og så ud, grangiveligt som jeg havde lavet dem, næsten seks årtier forinden.

Da min far havde travlt med bilerne, stod jeg selv for fremstillingen af beslagene. Smedesvend Kr. Simonsen Jensen, som senere blev smedemester i Sønderhå, assisterede mig dog. Han smedede alle sømmene og boltene, og det var bare noget, han kunne. Havde vi haft nutidens værktøj f.eks. elektronisk skæring, kunne vi have lavet det hele med en lethed, som skulle vi blot klø os i nakken. Ornamentter ville man bare lave med trykluft, perfekt. Kun en ganske let efterpudsning. Nej, det er blevet andre tider.

Ovnlak til 10 års forbrug

Den 15. august 1937 overtog jeg min fars smedemesterforretning. Min far fortsatte automobilforretningen på Bredgade 49, men min forretning blev flyttet til Bredgade 37-39, hvor Pusterummet og Sparekassen nu ligger. Såvel værksted som butik havde jeg lejet af fru Thyra Søndergård for 60 kr. om måneden.

Da jeg havde indrettet smedie med esse, og hvad der ellers hørte sig til, gav min far mig værktøj, maskiner, motorhammer samt bukke- og stubbemaskine. Sidstnævnte brugtes, når de varme vognringe skulle klemmes sammen om fælgene. Min far overlod mig også sit lager af hestesko og en klat jern. (Jeg har aldrig hørt mine brødre klage over, at jeg fik for meget). Jeg fik bjerget en gammel boremaskine til håndkraft. Den blev nu lavet om til elkraft, da jeg senere købte en gammel el-motor på afbetaling.

A. Søndergård havde jo tidligere haft sin cykelforretning her, men der var ikke en stump værktøj tilbage. En ovn var der, til ovnlakering af cykler, og så var der en hel del ovnlak.

A. Søndergård døde af et hjertestop i 1930. Han havde levet af at fabrikere cykler af mærket "Hurup". Rør og fittings importerede han i store partier fra England. Det var kvalitetsvarer af mærket B.S.A. Bramton.

Det viste sig, at ovnen var i brugbar stand, selv om den ikke havde været anvendt i flere år. Lakken var også, som den skulle være. Der var både grundlak og færdiglak i 5 liters plomberede dunke til mere end 10 års forbrug, ja til mange hundrede cykler.

Jeg gik nemlig i gang med at opkøbe cykler i København. En ungdomsven, Poul Wilhelmsen, som var ansat i en auktionsforretning derovre, foretog selve opkøbene på politiets hittegodsauktioner. Cyklerne sendte han til mig i hele jernbanevognladninger d.v.s. en hundred stykker ad gangen.

Cyklerne kostede mig fra 35 øre til 2 kr. stykket. Hertil kom fragten, som beløb sig til 130 kr. pr. vognladning. Jeg havde hele tiden 1-2 mand ansat til at ordne cykler. Mange af disse blev solgt for 20-30 kr. pr. køretøj, når de først var blevet rensat og smurt, og der ellers var blevet pumpet en slant luft i ringene. En del af cyklerne blev lavet til børnecykler, og resten blev lavet til reservedele.

Nye cykler af god kvalitet kostede dengang omkring 100 kr., men jeg kunne godt sælge nye cykler til 65 kr. stykket og alligevel gøre det med god fortjeneste.

Nok at se til

Det var godt, at jeg kunne tjene på cyklerne, for det var ikke uden problemer at starte smedeforretningen. Vi havde nok at se til. Alligevel var pengene så små, så vi efterhånden gled over i vekselstrøm.

Den første kunde, jeg havde, var Niels Sloth fra Hurup Mark. Han fik lagt to par nye sko. Regningen lød på 4 kroner og 60 øre. Den blev betalt 3 måneder senere. En af de gamle sko, som jeg brækkede af, beholdt jeg i 50 år som souvenir. Den mindede mig om de første penge, jeg tjente som mester, men nu er den forlagt, og den har da heller ikke nogen værdi.

Vi fik en lejlighed hos Kirsten Hummelshøj, som boede Bredgade 37, dvs. på den anden side

af gaden. For tre værelser med kammer og das i gården, betalte vi 40 kr. om måneden. Rumopvarmningen var med kakkelovn, og i køkkenet brugte vi primus. Min bror Evald boede og spiste hos os for 40 kr. om måneden.

Endvidere gik Johanne ud som vaskekone for 2-3 kroner om dagen. Ved konfirmationer, bryllupper og andre gilder gik hun fru Holst til hånde. Ja, hun blev nærmest smittet af denne kogekone, så madlavning blev hendes store dille, og det kom mig til gode under min langvarige sygdom, som jeg skal fortælle om i næste afsnit. Johanne havde vel ikke over 5 kroner for en hel dag på 12-15 timer, men pengene var vist sorte. I alle tilfælde var de godt solbrændte.

Disse kvinder

I 1934 blev jeg smittet med kalvekastningsfeber efter at have ringet en tyr. Det var jeg syg af i lang tid. Alvorligt syg. Der blev sat en ekstra seng ind på mit kammer, og så skiftedes mor og Johanne til at våge hos mig i tre uger. Jeg tabte mig så meget, så jeg en tid var nede på 65 kilogram. Appetitten fejlede ellers ikke noget. Tværtimod. Jeg var altid sulten, og nabokonerne fyldte mig med alle mulige gode madvarer som jordbær med fløde, stegte duer og lign. Disse kvinder kan jeg aldrig få sagt tak nok til: Kirsten Hummelshøj, Matilde Jensen, Marie Sørensen. - Efter et halvt år havde de fået mig fedet så meget op, så jeg så småt kunne begynde at arbejde igen. Alligevel gik der cirka to år, inden jeg var fuldt arbejdsdygtig. Da jeg atter var i fuld blomst, vejede jeg 139 kilogram og 900 gram netto.

Under min sygdom havde min bror Einar passet smedjen, så folks heste kunne få sko på alligevel. Ejnar, som skulle giftes med Esther, blev i vores gamle forretning, så længe han var arbejdsdygtig.

Fra NSU til Harley Davidson

Det voldte mig en del besvær at få næringsbrev og autorisation som autoriseret vandmester, men efter at have bestået de nødvendige prøver på Teknologisk Institut, samt efter at have bestået den store svejseprøve fik jeg duelighedstegnet. Hos min nabo, cykelhandler Valdemar Steffensen, købte jeg det mest nødvendige værktøj, hvorefter jeg for egen regning lavede nogle små varmeanlæg.

Egentlig ville jeg gerne have haft Steffensens forretning, som havde både esse og godt

værksted, men han købte den altså for næsen af mig. (Frederik Bool havde tidligere her haft maskinfabrik med fremstilling af hesteriver).

Der var trange forhold i den forretning, jeg selv overtog 15. august 1937. Bygningerne var noget rigtig gammel lort, men ved mine brøders hjælp fik jeg det utætte murværk sat i god stand. Bruttoindtægten var det første år 1630 kroner, og pengene var hovedsagelig tjent på gamle cykler.

1938 blev et ret godt år med en hel del centralvarme. Vi havde nu en ung svend og min bror Kristian i arbejde. Svenden fik 24 kroner om ugen samt kosten. Min bror, som lige var konfirmeret, fik 3 kroner samt kosten. Jeg havde en gammel NSU motorcykel med sidevogn, men sidevognen havde jeg nu selv lavet. Hele køretøjet stod mig i den formidable sum af 65 kr. Jeg skoede en del heste ude på gårdene og virkede plagene ud. I min fars tid fik far altid kaffe i stuen og jeg i køkkenet, når vi var ude hos Jens Madsen Henriksen i Øster Ulsted, men da jeg selv blev mester, fik jeg kaffe i stuen, og svenden fik kaffe i køkkenet. Jo, der var standsforskel. Det var nok i grunden vel ment fra fru Henriksens side. Hun mente sikkert, at mester ikke brød sig om at sidde sammen med folkene.

En liter benzin til motorcyklen kostede 29 øre. Det kostede 4,90 kr. at få fire sko lagt under en jysk hest. Men som nævnt arbejdede vi jo også med cykler, og et cykelhjul kostede 4,90 kr. Et cykeldæk kostede 1,90 kr. og slangen kostede 1,60 kr., men så var delene også påsat. En lapning fik vi 35 øre for, hvilket slet ikke var så dårligt.

Vinteren 1937 brød min gamle NSU sammen, hvorefter jeg fik bjerget mig en Harley Davidson. Det var en ordentlig krabat på 1200 cm³, og så kostede den 200 kr. - penge som Johanne havde tjent de fleste af. Jeg lavede en ny kraftig sidevogn til den. Målene havde jeg taget efter en Jaguar sidevogn. Den nye sidevogn fik samme stelnummer som den gamle, der blev hugget op. Stelnummeret var S3, så der har ikke været mange før denne. Harleyens indregistreringsnummer var "Politikreds nr. 54".

Karetmager Marinus Nielsen havde lavet sidevognskarosseriets træskelet. Han stod vist og manglede penge, så han lavede det for 10 kr. Dem havde Johanne. Ved omregistreringen blev der til min forbavselse ikke forlangt syn. Jeg fik bare udleveret papirer, "og så var den skid slået".

Vi havde harley'en i mere end ti år og kørte mange køreture Danmark rundt både før og efter krigen, inden den blev solgt for ca. 2000 kr.

(Under krigen stod den i et hjørne af værkstedet, pakket ind i en presenning).

Kilde: Sydthy Årbog 1992, side 50-54.